

Besdir indi!

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 января, 2025

Besdir indi! BESDIR INDI!

Ady – Sabahatdin Çakyr.

1936-njy ýylda Reşadiýe-Tokatda dünýä indi.

Stambulyň Tehniki uniwersitetini 1961-nji ýylda okap gutardy, hünäri boýunça inžener.

Maşgalaly, dokuz ýaşly çagasy bardy.

1974-nji ýylyň 11-nji oktýabry.

Malatýa-Hekimhanda magdan käniniň eýesi «Bilfer» şereketine garşy çykyşyň başyny başlady. Şereket mitinge gatnaşan 190 işçini, yzyndan ýene 35 işçini işden kowdy.

Magdan inženeri Çakyr işçileriň şereket bilen iş berijiniň garamagyndaky sary sindikat hyzmatdaşlygy bilen bile kowulmagyna nägileligini bildirdi. İş beriji Çakryň «mejbury rugsat» ulanmagyny makul bildi. Çakyr garşy çykdy. Kän wagt geçmänkä birnäçe işçi tarapyndan urlup öldürildi.

Jenaýat bolandygynyň habaryny alan Magdan inženerleri müdirligi Çetin Uýgury barlag işlerini geçirmek üçin Hekimhana ugratdy.

Çetin Uygur Zonguldak-Dewrekde 1940-njy ýylda dünýä indi. Olam Stambulyň Tehniki uniwersitetiniň magdan fakultetini tamamlapdy. Işine Zonguldagyň magdan kärhanasynyň Kozlu kâninde magdan inženeri bolup başlapdy.

Hem Zonguldak magdan kânlerinde geçiren barlaglary, hem Malatýa magdan kânlerinde gören zatlary... hem iş berijiniň, hemem sary syndikatçylygyň işçileri ekspluatirleýäni görenden soň, bütin bu ýagdaýlary aradan aýyrmagyň ýeke-täk ýoly bar diýip netije çykardy: Sözüň doly manysynda syndikatlaşmak!

1975-nji ýyl... Çetin Uygur we işdeşleri Ýerasty magdan-iş syndikatyny gurup, işe başlady.

Ýeni Çeltek, Aşkale, Hekimhan, Diwrigi birinji toparlanan ýerler boldy. Soňra Tekirdag, Saraý, Artwin Murgul, Ankara Çayyrhan, Kahramanmaraş Belbaşy, Şyrnak Jizre, Tokat, Turhal magdan kânleri ýaly jemi 17 sany kärhana birikildi. 15 müň agza toplandy.

Bu magdan kânlerinde komitet we geňeşe goldanýan «öndürjileriň dolandyryýan» synagy durmuşa geçirildi: Öndürýän biz, dolandyryýanam biz bolarys!

Aglabasy obadan çykan ýersiz-mülksüz magdan işçileriniň rehim-şepagatsyzlyk bilen ekspluaturlenýän feodal sistemasynyň soňuna nokat goýmakçydylar.

Ýerasty magdan-iş syndikaty üçin derwaýys meselelerden biri-de işçiniň saglygy we iş howpsuzlygydy, ähli edilen işlerde bu iki talap öňe sürüldi. Öňüni alyş işlerini talabalaýyk berjaý etmek, gazuw işleri gidip durka etmeli işler, bikanun gazuw we beýleki köp meseleler boýunça syndikat magdan işçilerini okatdy. Hemmeler biri-biriniň janyna jogapkärdi. Şeýle-de, iş berijiniň ýerine ýetirmeli öňüni alyş işleri meselesine-de syndikat talapkär seretdi.

Mysal üçin: syndikatyň iň güýçlenen ýeri Ýeni Çeltekde 1976-njy ýylda bolup geçen 23 günlük iş taşlaýyşyň netijesinde iş howpsuzlygy boýunça möhüm öňe gidişlikler gazanyldy.

Emma işçileri synpy merkezli guramaçylyk hiç aňsat bolmady. Ramazan Sewindik ýaly dört işçi wepat boldy. Çetin Uýgur we sindikatyň ýolbaşçylary garşysyna Ankarada gurnalan ýaragly hüjümde ýaralandylar...

1980-nji ýylyň 12-nji sentýabrynda bolan harby döwlet agdarlyşygy bu sindikatyň işini gadagan etdi. Diňe olam däl, DISK-i hem ýapdy. Kenan Budak ýaly käbir sindikatçylaryň janyna kast edildi.

Ýerasty magdan-iş sindikatyna agza magdan işçileri tussag edildi. Diňe «Ýeni Çeltek sud prosesinde» 402 magdan işçisi jezalandyryldy...

On ýyldan soň... 1990-njy ýylda Ýeni Çeltekde rudniý gazy partlap, 68 işçi gurban boldy!

Diýmek, «kysmat» eken-dä, şeýlemi? Amasrada 41 işçiniň ölen pajygaly wakasy Türkiýäniň iň uly magdan jenaýatlarynyň arasynda başinji ýeri eýeledi. Mundan öň 1983-nji ýylda Armutçukda 103, 1990-njy ýylda Ýeni Çeltekde 68, 1992-nji ýylda Kozluda 263, 2014-nji ýylda Somada 301 magdan işçisi gurban boldy.

Sany az bolany üçin dile düşmän galan ölümlerem bar: 2020-nji ýylda 66, 2021-nji ýylda bolsa 75 magdan işçisi öldi.

Hawa, ýeri indi şu ölümler «kysmatmy», «maňlaýlaryna ýazylanmy», «ýazgytmy»?

Kömür çykarylyşynda ölüm pidaly heläkçilikler ABŞ-da ýüz münde sekiz, Germaniýada 4, Türkiýede bolsa 60! Heý beýle-de zat bormy?!.. Besdir indi!

Nämüçin ýurdumyzda magdan işçileriniň heläkçilikli ölümleriniň öňi alnanok?

Gürrüň uzyn, entek dowam etjek. Samahyllyny, boş gürrüňi goýalyň indi...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 18.10.2022 ý. Publisistika